

Kroje lidu moravského

Lidová čítanka moravská

rok vydání: 1907

popisuje Josef Klvaňa

Tak rozhodla ševcovka a podle jejího výroku musilo se stát. Vod tý chvíle býlo v ševcovým domje jako v hrobje. Mrzelo je to dost. Ševcovka nemohla se vadit a klevetý výpravovat, ševcovji se zase stýjskalo, že nemuže vodpovídat a zpívat, i radši bý její vádu býl poslouchal, než to mrtvý ticho snášel. Ale první slovo výřknout přece nescel jeden ani druhýj. Býl třetí den od tý dobý, co naposled spolu mluvjili, dýž zastavjil u domku kočár, sloužící skočil dol a ptał se na cestu k mjestu. Už mjela ševcovka hubu otevřenou na vodpověd, ale najednou zase sedla a jen hukázala rukou na stranu, kadý mají jet, a švec udělal to taký. Sloužící přijda nazpátek povídal pánovji svýmu, že sou v chaloupce dva němý. V tom výbjehne ševcovka z chalupy, kerá si býla neco výmýslila, a leze k pánovji do kočáru, dávajíc na srozuměnou, že mu cestu hukáže. Pán hudělal místo, kočí praskl do koní a už ujížděli. Tu křičí švec z vokna: „Ženo, ženuško, neodjíždij a odpust mji, já snědl holoubjátka!“ Žena se dala do smíchu, až jí krýv do tváří stoupala. Ničko teprove pánovji celýj kousek výpravovala. Pán se srdečně zasmál a dal ševcovce dukát, abý si koupjila jiný holoubjátka; z týjch nedostal ale mlsnýj pan manžel ani na zub.

Napsal J. Puchnar.

Jak ostatní znaky osobitosti kmenů moravských, tak nyní působením školy a literatury i zvláštnosti dialektické znenáhla se stírají. V některých osadách moravských nejstarší pokolení mluví: bodo, rebe, hotěkat, prostřední: budo, rybe, otěkat a nejmladší již: budu, ryby, utěkat a t. d.

KROJE LIDU MORAVSKÉHO.

POPISUJE JOS. KLVAŇA.

Rozmanitost krojů, která před sto, ba ještě před padesáti lety činila Moravu, přihlížíme-li k malé rozloze její, zemí snad nejpamatnější v celé Evropě, zanikla skorem docela a to, co dnes jako vzácný přežitek z dávnějších časů do 20. století se udrželo, jest jen nepatrná část, pouze stín bývalé krásy a pestrosti krojové.

Vlivu rušivého ovzduší druhé polovice století 19. podlehl zvolna v letech jeho padesátých roztomilá rázovitost krojů

západní Moravy, českým krojům tak příbuzných. V letech šedesátých zanikla nádherná vážnost úboru hanáckého, v letech sedmdesátých a osmdesátých vymizel úplně skorem prostý, ale svědčný kraj z Valašska. Do století dvacátého udržel se pouze pestrý kraj slovácký, třebaš již valně pozbyvši své bývalé starožitnosti. Jen v ústraních hor na př. na Lhotkách a v Javorníku u Strážnice a kolem Star. Hrozénkova na Uhersko-Brodsku udržel se jeho starobylý, jednoduchý ráz, sahající jednotlivými tvary oděvu i výzdoby jeho daleko nazpět do středověku.

Všude jinde uchýlil se i kraj slovácký k bohatějším, pestřejším, ale ne vždy pěknějším formám. Ale žije tu ještě skutečně, vyvíjí se dál v přechetných odrůdách, často i neznalci nápadných a většinou dle bývalých velkých farností utvořených. Ve farním kostele scházeli se totiž a dosud zpravidla se scházejí lidé téhož kroje.

A tak mohlo by se dosud na Mor. Slovácku na 28 různokrojů slovenských vypočítati a popsatí a ještě mnohý z nich na jakési odrůdy rozdělití.

V okolí Mikulova jsou tři osady Gutfjeld, Nová Prerava a Frlešdorf (Fröllersdorf), osazené od konce 16. stol. Chorváty. Ti zachovali si tu, uprostřed Němců, nejen svou řeč chorvatskou, ale i svůj honosný kraj, který — poněkud odchylný — nosí i Břeclavsko a nosily i rakouské pohraniční osady blízké kolem Břeclavě a Cahnova.

Němci mívali ovšem i na Moravě svůj kraj, většinou jako všude jinde, vážný a smutný. Jen tam, kde se více stýkali se živlem slovanským, zalíbili si veselý kraj svých sousedů slovanských, zrovna jako Maďaři v Uhrách. A tak vznikl pěkný kraj německý na Jihlavsku, českému příbuzný, kraj Němců v y š k o v s k ý c h, na hanácký kraj připomínající a kraj německých osad kolem Nového Jičína, skorem totožný s lašským krojem od Hodslavic. Leč i německý kraj zanikl a jen ženy, které vždy déle se drží kroje svého, zrovna jako svého nářečí, ty kolem Jihlavy a Kučerova chodí ve starodávných rukávcích, kordulkách a sukních.

* *

*

U každého kroje našeho lidu rozeznávati nutno šat dělný (všední) a nedělní (sváteční). Jako šat dělný býval a na Slovácku dosud jest prostý a hlavně u mužů skorem všude stejný, tak šat sváteční byl pestrý, bohatý a rozmanitý.

Nejlépe a nejrychleji se o tom nyní ještě přesvědčíme, navštívíme-li — ovšem za krásné pohody — nějakou pouť slováckou, na př. v Žarošicích tu sobotu před jménem Panny Marie, na Provodově na Pannu Marii v srpnu, u sv. Antoníčka v neděli po 13. červnu, nejlépe pak na Velehradě v den sv. Cyrilla a Methoděje. Jinak nutno na poznání svátečního kroje, hlavně slováckého, věnovati mnoho nedělních a svátečních dnů. Všední poznáme, projedeme-li Slovácko od západu k východu, za jediný skoro den!

Všimněme si především všedního oděvu krojového u našich Slováků, když jdou do pole, nebo na „tovarych“ (práci výdělkovou).

Mužové oblečení jsou prajednoduše. Bílé konopné široké „gatě“, zpravidla do vysokých bot zastrčené, konopná košile (na jihu Moravy má široce otevřené rukávy) a „širák“ (klobouk), formy podle kraje se různí — toť celý oblek mužský do práce! Jde-li se na celý den, připojí se „kabela“ (brašna) na denní potřeby a „halena“ z hrubé houně pro případ nepohody, v zimě ovšem kožich.

Ženský všední kroj jest rovněž jednoduchý. Košili nahrazuje „rubáč“, který se podobá sukni s vysokým límcem, na svrchní části těla se nosí „rukávce“ (krátká košilka s nabíranými rukávy a „obojkem“), pak buď „šorec“, podobný černé zástěře od zadu do předu na tělo kladené, anebo krátké sukně. Novější dobou připojuje se ke všemu buď vestičkovitá „kordulka“ anebo nepěkná „kacabajka“ (jupka), vždy pak nějaké „fěrtůšky“ (zástěry). Hlavu zakrývá různě vázaný šátek.

Za dávných časů chodívalo se jen v těch částech oděvu, které mají slovanské názvy: mužové tedy v gatích a v širáku, ženské v „rubáčku“, rukávcích a v „šatce“, která na způsob ručníku kolem hlavy v týl se uvazovala a konci svými kryla záda. Místo botů mužové i ženy nosily „opánky“ nebo „krpce“, na zimu každý měl kožich.

Šat nedělní naproti tomu vyniká bohatostí a rozmanitostí. Místo gatí se mužové oblékají do úzkých, různě barevných a různě zdobených „nohavic“, mívají vestičkovitou „kordulku“, na podzim „lajble“ s rukávy, „haleny“, a v zimě rozmanité kožichy. Ženské zase místo šorců bílé fěrtochy, rovněž zástěrovité, přerozmanité, zpravidla hedbávné a květované fěrtůšky, kordulky i rukávce bohatě zdobené, šátky na hlavách různého vázání, v zimě kožíšky, většinou bílé s černými „prémy“ z kožešiny.

Ještě bohatší „stroj“ se jeví o svatbách, kdy ještě na mnohých místech možno viděti i slavnostní „pentlení“ (věnčení)

nevěsty a družiček, původem svým až do středověku sahající, a nádherné „nevěstinské plachetky“ (úvodnice), kolem loktí svatebčanek ovinuté.

Hanáci z Křenovic u Kojetína.

Všechny tyto součásti selského kroje slováckého, ovšem všelijak pozměněné, nacházíme ve všech krojích Moravy.*)

* * *

Nejvýznačnějším representantem Moravy byl a jest dosud kmen hanácký. Úrodnost jeho půdy a rozumné hospodářství

*) O krojích moravských před 80 lety zachoval nám zajímavou památku V. Horn ve svém díle „Moravské význačné kroje lidové“ z r. 1837. Mnohý krásný obraz kroje moravského, českého i německého, zachoval nám také vynikající český malíř Josef Manes, který v letech padesátých století minulého se zdržoval na Moravě.

založily zámožnost jeho a podle té byl i jeho kroj: vážný a bohatý. Žel, že již skoro všude dnes zanikl!

Pravý hanácký kroj, jak býval na Tovačovsku, udržuje v Tovačově jako vzácný přezitek horlivost slečny Xav. Běhál-

Hanácká nevěsta z Tovačova.

kové. Tu o slavnostech jí pořádaných, o obžinkách, přástkách, draní peří atd. viděti ještě krásné Hanačky v šorcích tmavých nebo bílých fěrtochách, až ke kotníkům sahajících, ve střevíčkách jirchových s červenými podpatky, v bílých nadýchaných rukávcích s rozmanitými obojky (krésly), ve frydečkách neboli

Valaši z Popova u Val. Klobouk.

úplně jenom v zákoutí karlovickém, vyzovském (kolem Polánky) a val.-klobouckém kolem Bilnice. Rožnovský, velmi pěkný druh kroje valašského, úplně vymizel.

Nejnápadnější částí oděvu mužského bývala u Valachů červená nebo kermezinová vestička — „brunclek“ zvaná, jíž se

lišili ode všech ostatních kmenů moravských. Přes to, že mívala na pravé straně mnoho knoflíčků kulatých, bývala vždy otevřena. Úzké nohavice, barvy modré, bílé nebo hnědé, zhotovovány z hrubé vsatské huně a zapínaly se na lýtkách na „haklíky“. Kolem pasu býval opasek, začasťe velice široký, kožený. Košile s rukávy obyčejně otevřenými, s úzkým límečkem u krku, spínala se na jihu špendlíkem nebo dvojitým knoflíkem, kolem Vsetína uprostřed ňader „kotulou“ jako zlatník velkou. Rožnovjan jí vůbec nezapínal, vzdoruje i největší zimě. Místo kabátu Valaši nosili „župicu“, od boků odstálou, do nadkolení sahající, na všedno bílou neb hnědou, na svátek modrou, na Rožnovsku i zelenou s červenými výložky, vždy se řadou bílých, začasťe i stříbrných „gombíků“. V zimě nosívali krátký kožich dubňák (hnědý). Hlavu, na níž se vlasy přistřihovaly podle „randlíka“ do kulata a nerozčesávaly na dvě strany, kryl „širáň“, na severním Valašsku velmi vysoký, na jihu nižší, nahoře rovně zakončený, homolovitý; na zimu se vytáhla beranice nebo „schořovice“ s aksamitovým dýnkem. Na nohy obouvaly se vysoké boty v létě, v zimě bílé huněné „papuče“ s vysokými holínkami. Do sněhu na ně přivazovány v horách kruhovitě „krpě“ ze dřeva. Do hor brával se též vždycky sekyrkovitý „obušek“ proti dravé zvěři.

Ženský kraj vyznačuje na Valašsku hlavně šátek malý, uvazovaný pod bradu. Nosíval se tu vždy původně rubáč, s oplečím do poly ňader sahajícím. Rukávce nebyly tak baňaté jako na Hané a neměly obojku u krku, protože se šátek zavazoval pod bradu. Vyšití límečků a náramků bylo skrovnější než při kroji hanáckém. Na rubáč odíval se buď šorec nebo fěrtoch, jako za stara na Hané, ale častěji uzavřená černá nebo modrá „kasánka“, jinde „leknice“ zvaná, k níž živůtek byl přišit. Na zimu se nosily soukené „mezulánky“, na svatby „sukně“ fialové nebo zelené s červeným lemem dole.

Živůtek (kordulka čili frydka) býval zpravidla soukený, červený nebo fialový, z předu vykrojený a všelijak zdobený, v jižním Valašsku začasťe i damaškový se stříbrnými nebo zlatými portami. Naň se na podzim oblékal soukenný kabátek, nyní kacabajkami nahrazený. Protože byl tak jako leknice a fěrťušky temných barev, Valašky, když nebyly v rukávcích nastrojeny, působily dojmem skoro pochmurným.

Kožichy zimní bývaly dlouhé buď „dubenné“, nebo i sukem obtažené. Na nohy si Valašky obouvaly šněrovací střevíce (jančary), v zimě papuče z bílé huně. Punčochy bývaly hlavně na severním Valašsku velmi dlouhé (na tři lokte) a varhánkované. Na oděti brával se vždy buď ubrus nebo vlnák. Děvčata chodila

v létě s holou hlavou, majíce vlasy spleteny v jediný „lelík“ dolů visící a „omašlený“. Dnes již dělají si „drdol“ ze dvou pletenců. Ženy nosí dosud pod šátkem čepec, jehož krásné krajky v předu pěkně čelo lemují.

O svatbách upravovalo se nevěstě a družičkám „pentlení“, malé, ale starobylé, místo věnců.

Přechod od kroje valašského ke slováckému prostředkoval kraj na Luhačovsku, v němž bylo již více pestrosti.

* * *

Na sever od Valachů, od Nového Jičína po Frydlant a Ostravu rozkládá se kraj lašský, již i nářečím (o krátkých samohláskách a polském přízvuku) od valašské mluvy odchýlný.

V kraji tom pěkný dávný kraj skoro úplně zanikl. Jen v Mořkově a Veřovicích nosí ženy dosud týž kraj, v němž chodily sestry Palackého. Mužský kraj dotrhávalo před lety ještě několik veřovských staříků.

A slušivaly zajisté zdejšími šohajům soukenné černomodré nebo huněné bílé nohavice se širokým opaskem! Vesta červená se žlutými střapci, černomodré župky (krátké kabátce) a na hlavě „širáň“ se šňůrami aksamitovými a pentlemi neobyčejně vysokými! Mládenci se poznávali podle pavích pér, která si tam přidávali. Na zimu se vyndávaly ze skříně tchořovice s aksamitovým dýnkem, kožichy (krátké) a „kopýtca“, t. j. papuče z bílé huně. Na velké slavnosti se oblékala dlouhá kabátovitá v úponky utažená župice ze zeleného sukna, valašsko-rožnovské podobná.

Ženy a děvčata se více pestřily svým krajem starodávným než jižnější Valašky.

Rukávce jejich měly velké, baňaté rukávy se širokými „taclami“, které se u lokte podvazovaly barevnými pentlemi. Sukně obyčejné byly černé „leknice“ s modrým pruhem u spodu a se živůtkem nízkým, někdy i červeným. O svatbách ustupovaly soukenným zeleným „mezulánkám“ nebo dokonce i starodávným drobně svrpeným „gromrážkám“ se živůtkem damaškovým, s předu sešněrovaným a lemovaným stříbrnými nebo zlatými portami. Zástěrky, tu „kasánkami“ zvané, byly květované, punčochy buď stávkově červené nebo pruhované, střevíce šněrovací (jančary), nebo soukenné s „ušima“, jazykovitým to přeložením přes šněrování. V zimě se ovšem nosila bílá huněná „kopýtca“. Na hlavě mívaly Veřovjanky buď bílé,

Rozina Palacká, nejmladší sestra Palackého.
(Kroj lašský z Hodslavic).

na kraji vyšívané „šatky“ nebo šátky „lipské“, pestré jako na Hané nebo na Slovácku. Obojí bývalo pod bradu uvázáno. Vedle toho nosívaly později mnohé i malé šátečky.

Svobodná děvčata mívala hlavu často i v zimě bez šátku a vlasy v jediný, dolů visící lelík spletené. Ženy za to mívaly

vždy čepec s dýnkem úzkým, vysoko nad hlavu čnějícím. Od nepohody chránil bílý ubrus nebo „vlňák“, zpravidla zelený, v zimě kožich, dlouhý dubenný, barevnými kůžičkami v předu, a liščinou u krku a rukou zdobený, od boků odstálý.

Nevěsty bývaly na svatbu vždy zapentleny, č. jak tu se říkalo, „zahlazeny“.

S krojem tím se stýkal v okolí Nov. Jičína původní zasmušilý kroj německý. A osady Životice a Žilina našly v něm, ovšem pokud se týče ženského pohlaví, zalíbení a nosily se po lašsku. Za to čeští mužští v Bernarticích hlízkých oblíbili si kroj Němců sousedních s dlouhými kabáty, vestami rázu německého, žlutými koženkami a cylindrovitými klobouky.

* * *

Na jih od Valachů a Hanáků od hranic moravských až po čáru, spojující stražovský vrch „Veselý“ u Kyjova s Břeclavou, bydlí jiskrný, švarný kmen slovácký, kterýž u Podivína a Čejkovic ne nářečím, ale krojem přechází do Hanáků či správněji do Brněnska horáckého. To jsou t. zv. hanáčtí Slováci. Na Luhačovsku, Slavičínku a Bojkovsku jest zase i v řeči i v kroji přechod k Valachům. Lid zdejší mohli bychom vyznačiti jako valašské Slováky.

V kraji slováckém, jak již řečeno, nejlíp se udržely a také bývaly nejkrásnější kroje moravské.

Velice rázovité tvary krojové viděti v okolí Uherského Hradiště, Uh. Ostroha, na Strážnicku, Uhersko-Brodsku, Břeclavsku a Kyjovsku. Kroj starohrozenský jest příbuzný kroji uhersko-slovenskému, Vracov u Bzence má mnoho švábského ve svém kroji, neboli, jak tradice praví, staropruského. V Žeravicích bylo něco německého (fraky modré a nízké cylindry). Na severním Kyjovsku konečně vyčítiti možno i vliv kolonistů českých, kteří se tu hojně ve století XVII. a XVIII. usazovali v opuštěných osadách.

Juž děti se na Slovácku moravském parádí krojově! Alespoň čepička jest z různé pestré látky, často bůstkami zdobena, na Břeclavsku i kožešinou. Tu a na Ostrožsku mívá často i velký chochol z červených pentlí — aby dítěte někdo neuškl!

Jakmile dítě začne běhati, dostane šatky sice v celku šité, ale chlapec na hlavu širáček příslušného kroje, děvčátko šáteček. Od třetího neb čtvrtého roku strojí se děti jako staří, jen že hošík nemá ještě úzkých soukenných nohaviček, leč plá-

těné gafky přes boty a děvčátko nemá pořádných botů. Nohavice dostávají chlapci po desátém, někde až po čtrnáctém roce. Do té doby chodí vždy v plátěných širokých gatích, na Kyjovsku v poloměstském tmavém šatu. Také na Břeclavsku nosí do tohoto věku obyčejně různé cajkové šaty.

Slovácké děvčátko z Lanžhota.

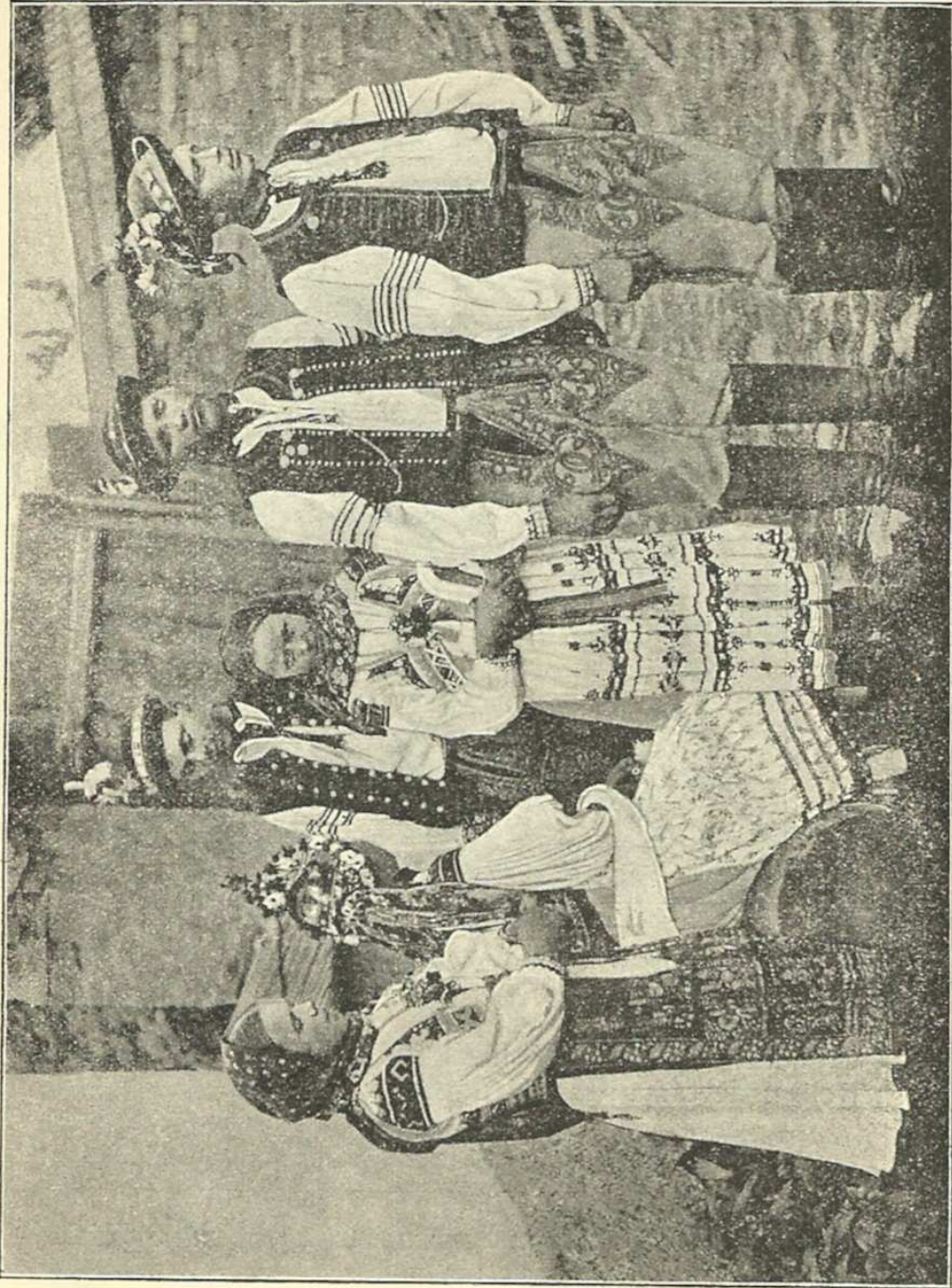
Vychodiv školu, každý hledi juž opatřiti si vůbec kroj dospělých. I děvčátka šat svůj doplňují.

* * *

Ženský kroj nelze pro rozmanitost jeho na Slovákku podrobněji popisovati, aby věc neunavovala.

Většinou nosí se dosud všude ještě, alespoň od starších žen, rubáč místo košile, s oplečím tu vyšším, onde nižším a buď jednou nebo dvěma šňůřkami přes ramena držným. V chudobnějších okrscích: na Kunovsku a Velecku bývá delší

než svrchní šorec nebo fěrtoch; říká se tu, že jest „delší sobota než neděle“. Rukávce mají často velice duté (nafouklé)

Slováci ze Star. Hrozňákova (svatebčané).

rukávy, hlavně při Moravě a na Kyjovsku. V okrscích hanácko-slováckých a na Buchlovsku jsou u krku obojky „obršláky“ na hanácké „krésle“ připomínající, jinde jsou stojaté, všelijak

vyšívané i krajkami zdobené límečky, na Strážnicku, Břeclavsku a jižním Kyjovsku obojky více méně velké, široké, námořnickým límcům podobné, bohatě vyšíváním zdobené.

Sukně nosí se dosud jen na západě a jihu Slovácka. Všude jinde zastupuje sukni černý zástěrovitý šorec, hustě sevrapený a lesklý, nechávající v předu rozporek otevřený. Aby rubáče spodního rozporkem nebylo viděti, převazuje se široký fěrtůšek z předu, skorem celý šorec kryjící. Na svátky vezme se místo šorce bílý fěrtoch, rovněž husto sevrapený. Jen na Velecku mívají pěkné fěrtochy šafránem na žluto obarvené. Na Hrozénkovsku nosí se bílé s vyšitým živůtkem spojené „leknice“, ve Vracově a na Strážnicku modré, světle vzorkované sukně, na Kyjovsku na obyčejno ohnivě červené kanafasky a delínky, ve svátky a svatby zelené nebo černé soukenné sukně s modrým, pentlovým, na 1 dm širokým pruhem u spodu.

Tu na Kyjovsku jsou také nejkratší sukénky, sahající jen pod kolena. Jinde šorce jsou do poly lýtek a jen na Buchlovsku dosahují sukně ke kotníkům. Na Břeclavsku nosí se v létě široké světloubarvé sukně, v zimě soukenné, těžké a tmavobarevé. Nejužší úbor mají ženské na Hrozénkovsku, Velecku a Kunovicu, protože nejjednodušší, pouze z rubáčku a šorce se skládající. Jinde bývá mnoho spodních sukni pod svrchními a děvčata jsou někdy jako zvony, hlavně u hanáckých Slováků a na Břeclavsku.

Fěrtůšky bývají nyní pestré a hedbávné. Dříve bývaly jednodušší, mušelinové nebo kanafasové. Na Rohatecku, Hodoňsku a především na Kyjovsku jsou tmavomodré a krásně vyšité, jakkoliv se výzdoba ta nyní místy všelijak nahrazuje pentličkami a portami stříbrnými.

Živůtek č. kordulka má nejrozmanitější střih a úpravu. Na Hrozénkovsku jest plátěný a vyšíváný a k „leknici“ přišitý. Kolem Velké jest z bílého flanelu šňůrkami zelenými a vyšíváním zdobený. Jinde býval druhdy z temného sukna a pěkně šňůřečkovaný, s červenými třapci „kytkami“. Tak zachoval se na Nivnicku a Ostrožsku. Ale i tu ustupuje již živůtkům z hedbáví pestrého, kolem výstřihu pentlí, často i portami zlatými a stříbrnými zdobeným. Dlouhé jsou kordulky ve Vracově a na Nivnicku, krátké a vkusné na Kyjovsku a Břeclavsku. Většinou všude poprsí velice špatně ke platnosti přivádějí.

Šátek nosí se dosud většinou pestrý turecký, rozmanitě u každého kroje vázaný. Na Kyjovsku nosí, hlavně na všedno, pěkně vyšívané bílé, velké „šatky“, pod bradu vázané, na Břeclavsku, u hanáckých Slováků, v Kunovicích, v novější době i na Hradištsku samém, ba i na Ostrožsku malé šátečky pod bradu,

což jest ovšem již znakem úpadku, jako svého času na Hané. Starobylé „šatky“ ručnickovité, na koncích krásně vyšité a krajkami zdobené, uviděti možno již jen v Javorníku u Velké a na svatbách a pohřbech v Lanžhotě. Na Kyjovsku mívají ženské pod šátkem čepeček, někde drnda, gargula zvaný, jehož okraj krajkami zdobený po stranách i nad čelem pěkně vyniká. Na Břeclavsku strojí se děvčata o hodech do pěkných čepicovitých rožků nahoře velikou „frčou“ z pentlí zdobených.

Vlasy na severním Slovácku panny splétají v jediný lelík a na konci zdobí mašlí. Ženy mívají tu vlasy ve dvou lelicích, různě na různé „obalenky“ namotávaných. Nejzajímavěji na Kunovicku, kde obalenka jest ze drátu, čtvercovitá a na temeni hlavy sedí. Té říkají tu také „rožky“ a okolí se Kunovjankám pro ně velice vysmívá. Přece však každé děvče rádo přijde — „pod rožky“ (vdá se)! Jinde mají děvčata i dva lelíky a v drdol nebo kolem čela otočené.

Na podzim nosíval se na kordulku bílý flanelový „lajbl“. Místo něho zavádějí se nyní bohužel různé „kacabajky“ přilehlé a volné „jupky“ často velice strakaté a nevkusně zdobené (na Ostrožsku).

Kožich ženský bývá v Přímoraví dlouhý, bílý, pásem červeným, často i vyšitým, přepasovaný. Na Kyjovsku a Břeclavsku jest kožíšek kratší, fráčkovitý, na Luhačovsku žlutý dubenný.

Když děvčata nebo ženy jdou někam dále, mívají vždy různé vlnáky pod levou paždí pro případ deště. V zimě vlnák slouží i za rukávník. Stařeny, hlavně na Velecku a Hroznkovsku nosí dosud místo vlnáku plachty nebo obrusy konopné.

Na nohy obouvají si sice většinou různě vrapené a formované boty; jen na Ostrožsku a Kunovicku s holínkami tuhými a lesklými. Ale na Brodsku a u hanáckých Slováků ustoupily boty naprosto skoro vysokým šněrovacím střevícům. Také na Hradištsku již velice se zmáhají střevíce.

Nádherná podívaná bývala o svatbách. Tu jakoby se životní radost byla vtělila i ve krojích. Nevěsta i družičky mívaly slavnostní „pentlení“ (věnění) svatební, a to v každém kroji jiné. V podstatě byla to všude starodávná „párta“ dívčí, vyzdobená kvítím krámským, zrcadly a třásněmi, na temeni hlavy všelijak zabeďněná, aby nebylo viděti vlasů; v zadu byla změř pentlí, až k pasu visících. Doposud se pentlení zachovalo na Kyjovsku, Kunovicku, Hroznkovsku a Brodsku. Ponenáhlu vytrácí se na Strážnicku, Ostrožsku a Břeclavsku. Jen v Lanžhotě chodí ještě nevěsta a družičky místo pentlení v „rožkách se šátkou“ a ve žluté sukni s červeným pásem u spodu. Na

Hradištsku zaniklo pentlení teprv asi před 15 lety. Jednoduché, ale starobylé bývalo pod Lopeníkem, bohaté na Ostrožsku, nádherné vyšíványmi šatkami na Břeclavsku.

Ke svatebnímu úboru přísluší, alespoň na severním slovácku, plachetka nevěstinská, uprostřed pěkně vyšitá. Tu nosí ženy i ke křtu a na úvod a proto říká se jí místy i „úvodnice“.

Slováci z Derfle u Uherského Hradiště.

Pentlení, ovšem jednodušší, nosí družičky i na pohřby mládenců a panen v průvodě pohřebním.

V Lanžhotě mívají dosud svatebčanky v zimě na sobě dlouhé kabátové „šuby“ temnomodré, kermezinově šňürované a černou baránčinou premané. Ve Velké a v Javorníku spa-

Hradištsku zaniklo pentlení teprv asi před 15 lety. Jednoduché, ale starobylé bývalo pod Lopeníkem, bohaté na Ostrožsku, nádherné vyšíványmi šatkami na Břeclavsku.

Ke svatebnímu úboru přísluší, alespoň na severním slovácku, plachetka nevěstinská, uprostřed pěkně vyšitá. Tu nosí ženy i ke křtu a na úvod a proto říká se jí místy i „úvodnice“.

Slováci z Derfle u Uherského Hradiště.

Pentlení, ovšem jednodušší, nosí družičky i na pohřby mládenců a panen v průvodě pohřebním.

V Lanžhotě mívají dosud svatebčanky v zimě na sobě dlouhé kabátové „šuby“ temnomodré, kermezinově šňurované a černou baránčinou přemované. Ve Velké a v Javorníku spa-

jsou rukávy také otevřené, ale kratší, neb i zavřené. Košile bývají na přednicích, náramcích a u ruk rozmanitě, u mládeže ovšem bohatěji vyšívány, a to na Hradištsku, Brodsku a Ostrožsku pestře, jinde jednobarevně, červeně, černě, bledomodře nebo bíle. Na Břeclavsku a Velecku zavazuje se košile bílými stuhami pod krkem a nad pravým ramenem, jinde se zapíná špendlíkem.

Šátek na krk, černý, nosí se jen na Kyjovsku severním. Jinde — jako na Břeclavsku — si jej uvazují chasníci, jen jsou-li odvedeni k vojsku.

V kordulce a s volnými rukávy košile jest šohaj oblečen „enem tak“. Starší lidé, mužáci, oblékají pravidelně, hlavně při chladnějším počasí lajbl, druhdy všude bílý, flanelový s výložky u ruk červenými, řidčeji modrými. Nyní ustupuje zvolna lajblům černým, na Břeclavsku i šedým.

Proti dešti nejlépe chrání halena, která se proto vždycky bere na cestu, malebně jsouc přes rameno jedno přehozena. Bývá obyčejně nemotorně z hrubé bílé houně šita a neobléká se, leda někdy přes rukávy, když již jest starší a do práce, jindy jen přes plece se přehazuje. Límeč její čtyřhranný sahá více méně hluboko do zad, ale vždy tak, že se může přehoditi přes hlavu, nebo nad ní šepiati, aby ji kryl při nepohodě. Proto místy i hazuchou se zove. Jinde mu říkají cymbál, darmovis a pod. Jen na Velecku mají pěkné, jemnější haleny, s límcem šňůrováním zdobeným, dole černými třásněmi opatřeným a pod záda až sahajícím. Také jsou tu haleny delší než jinde, sahající ke kotníkům. Tu a při celé východní hranici Slovácka mají haleny z předu podle kroje rozmanitý, pestrý výložek ze suken barevných, největší a nejpestřejší na Lhotkách, podle něhož příslušníci toho kterého kroje snadno se poznávají. Snad to jsou barvy bývalých vrchností. Shlédneme-li pak mužské kabátce z bílého flanelu, na předu černě a červeně soukennými pruhy vyzdobené, se šosy odstálými, střihu prastarého, pak jsou jistě od Velké.

Za starších dob o svátcích se bohatší strojili černými nebo tmavomodrými, modře šňůrovanými mentýky, jež tu a tam „úradé“ o Božím Těle ještě podnes nosí, v Lanžhotě i o svatbách svatebčané ženatí. Tu také ženich často mívá „kabát“ červený, pod kyčle sahající, v bocích utáhlý.

Zima, Slovák a kožich náležejí nerozlučně k sobě. Ale i v kožiších jsou veliké rozdíly. Nechť se Slovákovi smáli, že se řídí pravidlem: Do sv. Ducha neodkládej kožucha, po sv. Duše choď zas v kožuše! — to se ho netkne. Kožich hřeje i chladí podle potřeby — a proto leckde se nosí také dlouho do

léta. Na Brodsku jest jen krátký dubenný (hnědý) s černou beránčinou, na Hradištsku, Ostrožsku a Kyjovsku zase velmi dlouhý. Hradištský kožich má jako vracovský kolem krku bílého beránka jako „bou“, ostrožský jest samá bílá a červená kůžičková výzdoba na švech a černomodrá beránčina u krku a ruk. Na Velecku zase si oblíbili kožich kratší s modravou beránčinou. Veselsko-strážnický se podobá hradištskému, ale má u krku černou beránčinu; břeclavský má zase tulipány na zádech a je velice dlouhý, žlutohnědý. Podobný, ale bílý nosí hanáčtí Slováci kolem Podivína a Kobylí. V bílých kožích se širokými černými límci z beránčiny, dole a v předu s obrubou z bílých a černých čtverečků kůžičkových si pyšně vykračují na jižním Kyjovsku a severním Hodonsku. Čistě bílé kožichy, jen na švech černými a červenými kůžičkami zpestřené má i kroj kunovský (viz obr. z Derfle). Vzácnější jest bílá výzdoba kosmatá na kožichu v předu a za krkem. Tou se honosí dlouhé dubenné kožichy na severním Kyjovsku a u hanáckých Slováků kolem Stavěšic.

Byla by zajímavá podívána, kdyby se Slováci v kožích ze všech krajů někde sešli aneb někde uspořádána byla aspoň výstavka všech kožichů slováckých!

Rozumí se, že také pokryvka hlavy jest součástí kroje a tedy rozmanitě se střídá podle krajů. Jen beranice v zimě jsou všude stejné: černé, astrachánové. Ale v kloboucích už se jeví krojový ráz. Na Hradištsku nosí se malé, černé, na Kunovsku světle šedé, na Ostrožsku do nedávna tmavošedé se zelenou pentlí (nyní většinou také černé), ve Vlčnově sokolským kloboučkům podobné, na dýnku červenou lehkou látkou zdobené. Velečtí jako ve všem jsou i v podobě klobouků svérázní. Jejich klobouky jsou vysoké, pentličkami a housenkami přes polovic zdobené. Za to kolem Kyjova a na Břeclavsku vládnou housenkami zdobené širáky a oba kraje se liší jenom tím, že v prvním mají širší střechy, v druhém „širúšky“ jsou zase malé. Nejvíce vyšperkované kloboučky nosí hanáčtí Slováci kolem Stavěšic. Pro housenky a ozdobné špendlíky není z klobouku mimo stříšku viděti nic. Za dávných dob nosily se vysoké klobouky hrotkovité skorem všude a v zimě „aksamítky“ s okolkem vydřím nebo tchořím. Mládež nosí za širákem takměř po celém Slovácku bílá kohoutí péra, často velmi draze placená (10—20 korun!). Nejdelší, někdy až do pasu, mají na Kyjovsku. Na Břeclavsku nahrazují je volavčími anebo pštrosími péry. Jsou vždy odznakem statného šohaje. Říkají jim obyčejně kosírek, někde řezál, štros, ba i pomoranč. Pro dlouhý, pěkný kosírek svedla se nejedna krvavá bitka mezi chasou, za dřívějších dob i smrtelná. Móda kosírků přišla od jihu z chorvátských vesnic.

Na nohy obouvá Slovák boty, všední místy neohrabané, oukladové, nedělní pěkně svrapané čižmy, na Břeclavsku s červenými, po nárt sahajícími štrápci. Bos chodí Slovák nerad; jen ve Vracově a v Žeravicích chodí mnoho mužských na boso. Krpce (opánky) kožené se řemínky viděti pouze na Lhotkách u Velké a na Hrozněkovsku častěji. Jinde mívají je leda pastýři. Na Hrozněkovsku nosí někdy i huněné papuče (kapce č. krpce).

Vlasy stříhají si hlavně mladí nyní již všude krátce, na severu Slovácka i starší lidé. Jinde rozčesávají si mužáci po staru své dlouhé vlasy, po většině černé a maštěním lesklé na dvě, s pútcem (cestičkou) uprostřed.

Ale výstroj mužáka, jde-li na cestu, nebyla by úplná, kdyby jí chyběla kabela kožená a čagan, t. j. hůl s ohnutou rukovětí, jak je vyrábějí Březovjané a Lopeničáři.

Při kroji moravských Slováků dlužno zmíniti se i o oděvu moravských Chorvátů, který jest jaksi původním kromem kroje břeclavského. Tři osady chorvatské u Mikulova: Gutfjeld, Frlešdorf a Nová Prerava udržely si jej uprostřed Němců po staletí, jako zachovali si od roku 1580, kdy na Moravu přivedeni byli, svůj jazyk, přes to, že školy mají německé a bohoslužbu — českou!

„Láče“ (nohavice) šohajů jsou červenofialové nebo ohnivě červené; také námořnickým límcům podobné „kuolariny“ (obojky) děvčat a rovněž i „opletě“ (rukávce), „facua“ (šátky) a celý ostatní úbor děvčat jest podobný kroji děvčat na Břeclavsku, jenže snad ještě honosnější a pestřejší. Mužáci však mají modré, modře šňůrkované „láče“ a nosí svědčné dlouhé modré „mentye“, na způsob „mentýků“ slováckých, ale z lehkého sukna. Kožichy nosí bílé dlouhé. „Bélačí“ (halen) skoro již nevidíme. Také starodávné „slovenke“ děvčat a „škofie“ (čepce žen) již jen po truhlách se povalují. Připomínají ovšem na lanžhotské „rožky“ a čepce. Ženy nosí na zimu krátké hnědé kožíšky. —

* * *

Z krojů okolí brněnského zachovaly se tu a tam ještě zbytky. Na „zeleném trhu“ brněnském dosud hojně Líšnaček se objevuje v neděli ve velkých šátcích a četných zvonovitých sukních. V Troubsku a Ořehovičkách hlavně při slavnostech vlivem paní Bakešové mnoho krojového se udrželo. Na vysočině drahanské a ke Slavkovu kraj již zanikl dávno a jen ke Slováckům udržuje se v t. zv. hanáckých osadách západně od Kobylic a kolem Klobúk u Brna.

Mužští na Brněnsku nosívali žluté nebo černé koženky, často červené, někdy modré kordulky a sice dosti dlouhé, skorem jak nosily se ve století osmnáctém, a kabátce temně modré s velkými mosaznými knoflíky. Klobouky byly tu nad-

Nevěsta slovácká z Hroznové Lhoty u Strážnice.

míru široké a housenkami zdobený. Někdy i na jedné straně „na guráš“, t. j. se zvednutou stříškou. V zimě nosívaly se vydrovíce vysoké.

Ženské mívaly na svátek bílé fěrtochy (sukně), vystřižené „spenzly“ s rukávy u ramen širokými a šůsky vzadu, na hlavě šátek na babku a přes něj ještě bílou dírkovaně vyšítou

„šatu“. Děvčata oblékala do parády červené sukně hedbávné se zeleným neširokým lemem, zástěrky rovněž hedbávné, kordulky damaškové vykrojené, rukávce s oboječkem pěkně varhánkováním. Šátek byl uvázaný na malé záušnice.

Spenzly (kacabajky) se záhybovitými odstálými šůsky a četné sukně udržely se dosud až skoro ke Slavkovu.

Ke Klobúkám a východně od Hustopeče začíná se pestřiti onen kraj, který se nejlépe zachoval dosud u t. zv. hanáckých Slováků kolem Kobylí a Vel. Pavlovic. Hanáčtí Slováci mluví po slovácku, ale nosí se po „hanácku“ t. j. jinak než sousední Slováci. Kolem Ždánic mluví se však již hanácky (na př. bodó, dlóhé) a kraj v Ostrovánkách jest takový jako v blízkých, slovácky mluvících Stražovicích nebo Stavěšicích, také „hanácký“.

Za dřívějších dob nosívali tu mužští všude koženky a černé nebo modré z předu šňůřečkové kordulky. Ale dnes skoro všude již ovládly látkové nohavice a vesty i lajble s čamarovitým zapínáním. Nohavice na jihu nosí se do bot, na severu přes boty. V zimě mívají na jihu ještě dosti často kožich bílý, velice dlouhý, vzadu vyšitý, na severu, jako na blízkém Kyjovsku, hnědý podobně střížený. Haleny už vymizely. Klobouk má mládež všude velice vyzdobený housenkami červenobílými a k vrchu i ozdobnými špendlíky. Na jižní části zdobí jej „kosárky“ nebo „štroty“. V zimě pokrývají hlavu beranicí černou místo někdejších vysokých „šopovic“ z tchoře neb vydry.

Kraj ženský připomíná kordulkou hluboce vystříženou a širokým nabíraným obojkem (obršlákem) svých rukávů, ba na severu i vázáním „tureckého“ šátku na pravý oděv Hanaček.

Pěkně slušivaly za stara ženským čižmičky, mnohem lépe než dnešní vysoké šněrovací střevíce. Také rubáč s oplečím ustoupil obyčejným košilím skoro všude. Sukní spodních velice vyžehlených mají hlavně děvčata mnoho na sobě, jako na Brněnsku, nahoru buď všední kanafasky nebo nedělní parádní hedbávné nebo aksamitové černé, místo dřívějších „bavlnek“ nebo „súkenic“ černých, zelených nebo modrých. Zástěra, tu „fěrtochem“ zvaná, bývá nyní ovšem též hedbávná krajkami nebo „portami“ lemovaná.

I rukávce, druhdy se širokými baňatými rukávy, nyní se vytrácejí. Kordulky, druhdy soukenné nebo atlasové, bývají nyní aksamitové a kol hlubokého výstřihu pentličkami nabíranými zdobené, v předu i vzadu pestře vyšité. Místo dřívějších lajblů soukenných a marýnek s rukávy nahoře širokými nosí se nyní přilehlé kacabajky z hedbáví a sametu a děvčata, mající místo starodávného šátku na záušnice pouze šáteček hedbávný pod

Chorvatský šohaj z Gutfjeldu u Mikulova.

bradu, podobají se dosti děvčatům na Plzeňsku nynějším svým oblekem. Šátků na křídlaté „záušnice“ již skorem neuvidíš. V severní části váže se častěji ještě turecký šátek „na rožky“. Kožíškem se chrání hlavně starší ženy od zimy; mají je kratičké, strážnickým sukнем obšité, na prsou a u ruk beráncinou zdobené, vzadu se stojatými šůsky. Nevěsta a „stárky“, t. j. první děvčata pro „hody“ zvolená, tančí ještě dosti často, hlavně v jižní části „ve věncích“ z kvítí krámského a třásní i zrcádek a s velkým „kotoučem“ různých hedbávných pentlí na temeni hlavy.

*
*
*

Na kroj západomoravský nebude pomalu již ani pamětníků. Z jižní části Telečska, Dačicka, Třebíčska a Znojemska vůbec ani popisů nemáme. Kroj jihlavského českého okolí, kterýmž i německý ostrůvek jihlavský se šatíval, zachován alespoň od ženského pohlaví na několika místech dosud. Obrázky kroje jihlavského, ale z německé kteréši osady okolní, zachoval nám Mánes a také uvedený zpředu Horn, jenž vyobrazil i párek od Znojma, a Rožinky.

Na Jihlavsku nosili mužští černé koženice na zelených šlích, vestu černou, červenou, modrou neb zelenou s velkými cínovými knoflíky, klobouk široký s barevnými housenkami, kabát dlouhý modrý nebo tmavozelený s četnými bílými knoflíky. Na zimu místo klobouku nastupovala vydrovka.

Děvčata a ženy měly šněrovačkový živůtek, na hlavě byl červený „lipský“ šátek, kol čela turbanovitě ovinutý, vzadu „na ocas“, hluboko ke kolenům splývající, jak se dosud nosí na Veselsku od malých děvčic. Sukně barvy modravé dole se obšívaly širokým červeným lemem. Rukávce měly krátké baňaté rukávky. Pod šněrováním, červenými pentlemi provedeným, nosívala se za stara od svobodných tuhá, u vdaných polštářky zvětšená vložka. Zástěrky byly velké, bílé nebo modré, punčochy červené, střevíčky vykrojené a mašlemi zdobené.

Starší ženy mívaly krátké kabátky s rukávy u ramen namnutými a místy i čepce dosti vysoké; na zimu krátké kožíšky.

V okolí Vel. Meziříčí nosívali mužští koženice černé i žluté, na léto kalhoty manželstrové. Na vestu barvy tmavé přišívaly se četné knoflíky. Jiní volili vesty květované. Kabát se širokým límcem sahal až po lýtka. Vedle něho nosil se i límcový dlouhý modrý plášť. Boty byly shrnovací. Hlava se pokrývala

čepicí z „kašketu“, nebo kloboukem, v zimě beranicí nízkou nebo vysokou „persiánkou“ ze šedé kožešiny a s mašlemi po bocích.

Ženy nosily sukně „cajkové“, různě barevné i hedbávné, na všední den kartounové. Na ně se uvazovaly fěrtochy hedbávné, černé nebo jinobarevné; plátěné bývaly bílé a poněkud vyšívané. Kabátky („špenzly“ později) byly hluboce vystřižené s rukávy nahoře širokými. Na zimu se oblékaly kožíšky, rovněž zpředu vykrojené. Do výkrojku přišel hedbávný, mušelinový nebo plátěný a pak na cípech vyšívaný šátek.

Děvčata nosívala v létě „košile s pufnama“ (rukávce) s krejzlíčky u rukou a k nim živůtky (lajblíčky) damaškové nebo hedbávné, ohnivých barev, na háčky nebo na šněrování. Vdané nosily někde čepce bílé po způsobu českých holubinek, ostatně čepce černé, stříbrné i zlaté s velkou, na drátech připevněnou, nazad ohnutou střechou. Vedle čepců se vyskytovaly i šátky pestré, na „věnec“ (babku) uvázané. V zimě na hlavu přišla „plína“ vázaná již po způsobu v Čechách jižních obvyklém. Na krku nosily parádnice perly a koraly s křížkem nebo penízem. Na nohy braly se nízké střevíce v neděli, ale v den všední pantofle nebo bačkory, jako místy v Čechách.

Podobně jen s malými odchylkami se strojili též i na Bystřicku. V okolí Znojma bylo viděti u žen a děvčat rovněž ony černé čepce s krajkovými, od čela dozadu skloněnými střechami na drátech, jež jsou více méně v první polovici 19. století i jinde a v německých krajích obvyklé a asi ze století 18. pocházejí. V letech čtyřicátých se na Znojemsku nosily bílé sukně, k nimž patřil modrý, vysoko vázaný fěrtůšek a modrý špenzl s hlubokým výstřihem, do něhož zapadal červený šátek. Na krku mívala hlavně děvčata skleněné korály v několika řadách. Mužové mívali často již pantalony, modré a červené vesty až ke krku, krátké kabátce s vysokým límcem a na hlavě vydrovky s lebí zelenou aksamítovou, jichž zadní štít byl někdy až 30 cm vysoký. Takový кроj měli kolem Znojma i Němci

Věčná škoda, že to vše pomalu bude žiti jen ve vzpomínkách, v knihách a museích!

